liakalnio vieta žvalgyta 2008 m. liepos 3 d.) jo vieta iš lygios aplinkos išsiskiria tik labiau smėlėtu gruntu (apie N55°09‘05.7“; E21°51‘27.6“).

Turima informacija apie Gibišių piliakalnį neleidžia abejoti jo buvimo faktu, tuo labiau, kad jis yra pažymėtas ir XX a. pradžios šių vietų žemėlapyje (2 pav.). Tačiau jį datuoti yra gana sudėtinga, nes galimi piliakalnio įtvirtinimai (nuo aukštumėlės iš P pusės) jau buvo sunaikinti iki XX a. 7 dešimtmečio, o į kultūrinio sluoksnio buvimo faktą nekreipta dėmesio. Gibišių piliakalnio atveju reikia pastebėti tik tą faktą, kad jis yra aiškiai susijęs su visu didžiuliu archeologijos paminklų kompleksu, kurį sudaro Žardės ir Laistų piliakalniai su papėdžių gyvenvietėmis, bent kelios (realiai viena didžiulė, tik įvairiu laikotarpiu apgyventa skirtingose dalyse, skiriamose gyventi netinkamų šlapių žemių) neįtvirtintos Žardės ir Bandužių gyvenvietės bei Bandužių ir Laistų kapinynai. Visumoje šis kompleksas datuojamas geležies amžiumi (nuo I tūkst. pr. Kr. iki XIII a.), tik pagal tyrinėjimus šiandien geriau pažįstama jo vėlyvoji dalis). Gibišių piliakalnis irgi bus buvęs iš to paties laikotarpio.

Neabejotini duomenys apie Gibišių piliakalnį rodo, kad dabartinio Klaipėdos miesto P pakraštyje yra buvęs Vakarų Lietuvoje labai retas 3 piliakalnių kompleksas, iš kurių vieno, deja, jau neliko.

The Gibišiai hill fort site

The Gibišiai hill fort site (the city of Klaipėda), which was destroyed in laying a railway during 1972–1975, has been mentioned in archaeological literature since the mid-19th century. It was created on a hill with steep, 2.5–3 m high slopes and a flat top that was about 70–80 m long and 60–70 m wide (Fig. 1). There is no information about the fortifications since the hill fort site had already been partially destroyed by the 1960s. The Gibišiai hill fort site is part of the large complex of archaeological sites along the river Smiltelė, which consists of the Žardė and Laistai hill fort sites, Iron Age settlements, and cemeteries (Fig. 2).

Vykintas Vaitkevičius

Neries ekspedicija

Minint 1857 m. grafo Konstantino Tiškevičiaus ekspedicijos Nerimi sukaktį, iš įvairių organizacijų ir institucijų atstovų, privačių asmenų sudaryta Koordinacinė taryba surengė Neries ekspediciją. Tarp jos dalyvių 2007 m. birželio 3–4 d. pėsčiomis keliavo, o birželio 5 d. – liepos 2 d. plaustu plaukė dešimt Lietuvos ir Baltarusijos mokslininkų (1 pav.), kurie atliko kompleksinius Neries ir jos pakrančių, tarp jų ir archeologinius, tyrinėjimus. Baltarusijoje jie apsiribojo žinomų archeologijos paminklų lankymu ir naujų vertybių paieška. Lietuvoje (Vilniaus, Širvintų, Kaišiadorių, Jonavos r. ir Elektrėnų sav.) taip pat buvo renkama visapusiška archeologinė informacija, o spėjami objektai šurfuojami. Kai kurie Neries pakrantėse esantys archeologiniai objektai žvalgyti ir ekspedicijai pasibaigus. Visi radiniai perduoti LNM.

Gunių (Jonavos r.) senovės gyvenvietė aptikta ant pirmos Neries dešiniojo kranto terasos, į Š nuo Kamajos ir Vėgelės santakos, į V nuo Dabravolskų sodybos. 0,5x0,5 m dydžio šurfo stratigrafija: apie 8–10 cm velėna, po ja – apie 45 cm juoda, vietomis pilka žemė (armuo) su pavieniais žiestos ir lipdytos keramikos fragmentais. Šiame sluoksnyje taip pat rasta titnago nuoskala, geležies šlako, patinuo-

to stiklo, plytų duženų, trys akmenys-galąstuvai šlifuotais paviršiais. Įžemis – rudas smėlis su žvyro priemaiša.

Tad šioje vietoje žmonės lankėsi jau akmens amžiuje. Veikiausiai apie III–V a. čia būta vienos iš panerių senovės gyvenviečių. Naujaisiais laikais stovėjo sodyba ar galbūt dvarelis, tačiau XIX a. pabaigos žemėlapis šiame lauke jokių statinių nebefiksuoja. Ateityje būtina nustatyti objekto teritoriją.

Gunių (Širvintų r. pusėje) ąžuolas auga 370 m į R nuo Vėgelės ir Neries santakos, 85 m į PR nuo Vėgelės upelio ir pralaidos per jį kelyje Paguniai–Laukysta, pastarojo kelio PV pusėje, prie kryžkelės.

Ąžuolas apie 35 m aukščio, 5,25 m apimties 1,3 m aukštyje. Apie 4 m aukštyje atgręžta į kelią prie medžio prikalta nedidelė koplytėlė su Nukryžiuotuoju. Vietos gyventojų teigimu, *Napoleono ąžuolu* medis imtas vadinti neseniai, matyt, todėl, kad *Napoleono keliu* kartais vadinamas pro jį vedantis kelias.

Pasakojama, jog naktimis po ąžuolu kažkas velėdavęs kultuve. Medis siejamas su esą čia palaidotų mirusių vaikų vėlėmis. Nukryžiuotasis prie ąžuolo yra nuo senų laikų.

Laukystos (Širvintų r.) pilkapių vieta lokalizuota ant antros Neries dešiniojo kranto terasos, 900 m į ŠR–R nuo vienos didžiųjų Neries rėvų (Laukystos), 230 m į Š–ŠR nuo Neries ir Laukystos santakos, mišku apsodintame laukelyje į R nuo B. Verkausko sodybos. Pastaraisiais metais kasant duobę nuotėkų šuliniui, 1–1,2 m gylyje, žvyre čia buvo rasta radinių iš V–VI a. degintinio kapo: siauraašmenis pentinis kirvis ir peilis (2 pav.). Aplinkos žvalgymas žymesnių rezultatų nedavė.

Laukystos (Širvintų r.) lobio radimvietė yra B. Verkausko sodybos V pakraštyje, prie senos žvyrduobės. Būdamas vaikas, apie 1938–1939 m. B. Verkauskas čia rado 4 ar 5 lietuviškų ilgųjų su įkartomis lobį.

Laukystos (Širvintų r.) akmens amžiaus radimvietė. Pastaraisiais metais Neries ir Kamajos santakoje, Kamajos dešiniajame krante buvo rastas akmeninis kirvelis su skyle kotui.

Padvarių (Vilniaus r.) Koplyčios kalno vieta. 1857 m. ekspedicijos metu Koplyčios kalną aplankė K. Tiškevičius. Jau prieš pradėdamas kasinėjimus jis pažymėjo, jog rugiais apsėta žemė čia esanti sumaišyta su plytų duženomis ir kalkėmis, o valdos savininkas vartojąs Liuterio koplyčios pavadinimą. Kasinėjimų metu buvo atkasta koplyčios rūsio siena, abipus kurios buvo rastos krūvos griuvenų: plytų duženų, kalkių, čerpių gabalų, pamatų akmenų. Neries rėvų atlase, Druskinės (*Solnik*) rėvos piešinyje ant Koplyčios kalno pažymėtas kvadratinio plano pastatas.

Padvarių Koplyčios kalnas kaip XVI a. reformatų koplyčios vieta ne kartą minėtas ir vėlesnėje istoriografijoje. Jis iki šiol yra labai populiarus padavimų objektas.

Po K. Tiškevičiaus ekspedicijos Neries polaidžio vandenų paplautas Koplyčios kalnas nugriuvo į upę. Skardyje ir jo papėdėje buvo randama žmonių kaulų, pamatų akmenų. Šiandien skardis apaugęs medžiais, nuošliaužų nėra, bet kur ne kur smėlyje pastebima raudonų plytų trupinių. Medžių šaknys, lietaus ir tirpsmo vandenys pamažu griauna aukščiausioje skardžio vietoje susidariusią briauną. Ant jos parinkta vieta 1x1 m dydžio šurfui. Jo stratigrafija: 9–10 cm miškožemis. Giliau – 14–17 cm rudo priesmėlio su smulkiomis griuvenomis (daugiausia plytų duženomis, smulkiais kalkių gabalėliais, lauko akmenų skeveldromis) sluoksnis, storėjantis į Š (priešingą skardžiui) pusę. Apie 25–27 cm gylyje maišytame priesmėlyje slūgso stambios griu-

1 pav. Mokslininkų plaustas įveikia Neries rėvą ties Duboko kaimu, Astravo r., Baltarusijoje. M. Černiausko nuotr.

Fig. 1. The scientists' boat overcoming a shoal in the Neris at Dubok village, Astravec District, Belarus.

2 pav. Peilis ir kirvis, rasti Laukystos pilkapių vietoje. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 2. A knife and axe found at the Laukysta barrow site.

venos (3 pav.). Baigiantis griuvenoms priesmėlis įgauna pilkšvą spalvą, jame yra pavienių angliukų. Matyt, tai koplyčios statybos ar naudojimo laikų žemės paviršius. Šis sluoksnis storesnis P (buvusio kalno ir koplyčios) pusėje: P jis siekia 21 cm storį, o ŠV kampe – apie 6–8 cm. Perėjimas į įžemį nėra išraiškingas; palaipsniui pilkšvas smėlis gelsvėja, jame nebelieka angliukų.

22 cm gylyje šurfe aptiktas vienintelis metalinis radinys – keturkampio pjūvio kaltinė kiek deformuota vinis. Tarp griuvenų aptikti keli stambūs plytų gabalai, iš kurių matyti, jog koplyčios statyboje naudotos 12 cm pločio, 6,5–6,8 cm aukščio plytos. Išsiskiria ir trys profiliuotų plytų fragmentai: plyta profiliuotu galu, dvi plytos nusklembtais kraštais. Gana daug plytų duženų rasta su prikepusio skiedinio žymėmis.

Nors koplyčia stovėjo šiandien nugriuvusioje kalno dalyje, likusiame aukštumos krašte yra apie 25 cm storio koplyčios griuvenų sluoksnis, kuris storėja tolstant nuo skardžio. Šiame sluoksnyje aptikti archeologiniai radi-

niai suteikia vertingos informacijos apie XVI a. antroje pusėje pastatytos renesansinės reformatų koplyčios architektūrą. Neatmestina, jog likusioje aukštumos dalyje gali būti pavienių kapų. Siūloma patikslinus objekto teritorijos Š ir R ribas suteikti jam teisinę apsaugą.

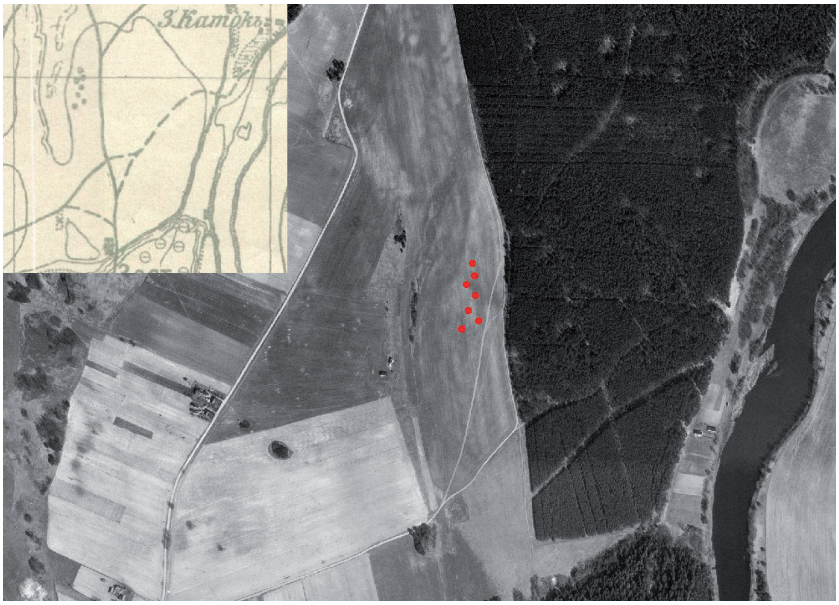
Rusių (Kaišiadorių r.) pilkapiai. Jie pažymėti apie 1891–1901 m. Rusijos imperijos kartografų parengtame topografiniame vakarinių Rusijos imperijos gubernijų žemėlapyje (M 1: 21 000), prie Rusių kaimo dviem sutartiniais pilkapių ženklais.

Pirmasis pilkapio ženklas minėtame žemėlapyje žymi gamtos ir žmogaus deformuotą R–V kryptimi pailgą smėlio kopą, esančią 220 m į P nuo Neries kairiojo kranto, 120 m į Š nuo lauko kelio Rusiai–Zūbiškės tiltelio per bevardį upelį (Neries kairįjį intaką). Dėmesį atkreipia tik šios kopos Š papėdėje nupustytą pilkapį primenanti 0,3 m aukščio, 4–5 m skersmens pakiluma.

3 pav. Griuvenos šurfe Padvarių Koplyčios kalno vietoje. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 3. The rubble in the test pit at the Chapel Hill site in Padvariai.

4 pav. Zabarijos pilkapių vieta apie 1891–1901 m. parengtame žemėlapyje ir ant šiuolaikinės ortofoto. Sugretinimą atliko J. Žikulinas

Fig. 4. The Zabarija barrow site in a map prepared c. 1891–1901 and in a modern orthophoto. Comparison made by Žikulinas.

5 pav. Radiniai iš Zabarijos pilkapių vietos: 1–2 –peiliai; 3 – ylos fragmentas; 4 – smeigtukas; 5 – antkaklės fragmentas; 6 – sagtis; 7 – pasaginės segės daugiakampiais galais fragmentai; 8 – karčių įvija (?); 9 – trikampio pjūvio apyrankių fragmentai. (1–4, 6 – geležis, 5, 7–9 – žalvaris). V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 5. Finds from the Zabarija barrow site: 1–2 – knives; 3 – a fragment of an awl; 4 – a pin; 5 – a fragment of a neck-ring; 6 – a buckle; 7 – fragments of a penannular brooch with faceted terminals; 8 – a coil mane ornament (?); 9 – fragments of bracelets with triangular cross-sections. (1–4, 6 – iron, 5, 7–9 – bronze).

Antrasis pilkapio ženklas patenka į saugomos archeologinės vertybės – Rusių senkapio (AV-240) – teritorijos P–PV pakraštį. Apie 60 m į Š–ŠR nuo lauko kelio Rusiai–Zūbiškės, ant R–V kryptimi pailgos smėlio kopos yra apie 20x25 m dydžio, apie 2 m aukščio kalvelė, kiek primenanti pilkapį. Deja, kalvelę stipriai apardė žmonės, iš jos P papėdės ir šlaitų kasdami smėlį. Senos duobės žiojėja ir kitose vietose. Tačiau maždaug 120–150 m atstumu į ŠV nuo šios vietos, tame pačiame smėlingame miške dėmesį atkreipė nupustytus pilkapius primenančių kalvelių grupė. 6 ar 7 palyginti kompaktiškai išsidėsčiusios kalvelės yra taisyklingos formos, apie 5–7 m skersmens, tačiau vos 0,3–0,5 m aukščio. Šiuo metu jos, matyt, ir gali būti laikomos Rusių pilkapiais. Kad jų čia būta, abejoti neleidžia 1920-aisiais P. Tarasenkos atliktų žvalgymų ir kasinėjimų rezultatai (rasta degintinių kapų ir ugnyje perdegusių daiktų-įkapių, tarp jų unikalus R Lietuvoje šalmas).

Zabarijos (Elektrėnų sav.) pilkapių vieta. Ji lokalizuota remiantis aukščiau jau minėtu apie 1891–1901 m. parengtu topografiniu žemėlapiu, kuriame prie Zabarijos kaimo pažymėti 7 pilkapiai (4 pav.).

Veikiausiai tuos pačius pilkapius Kryžkelio arba Zabarijos vardu savo darbuose minėjo F. Pokrovskis (1893) ir P. Tarasenka (1928), ataskaitose – A. Tautavičius (1950 ir 1971): „Į ŠV nuo Kryžkelio ir į ŠR nuo Zabarijos, ariamame lauke buvo 7 ar 8 pilkapiai. Jie sunaikinti ariant. Pastebėta sudegusių kaulų trupinių“ (*LAA,* 3, p. 56).

Pilkapių vieta yra 0,72 km į ŠV nuo Rūgtupio ir Neries santakos, 0,61 km į Š nuo Rūgtupio kairiojo kranto, 0,06 km į V nuo lauko kelio Paaliosė–Grabijolai, giliomis vagomis suartame lauke, apsodintame mišku. Pilkapiai buvo išsidėstę apie 150–200 m ilgio grandine išilgai kelio. Ši vieta yra apie 0,75 km į Š nuo dviejų Kryžkelio pilkapių grupės (AR-1240).

Pilkapių vietoje buvo rasta įvairių radinių iš X–XI a. R Lietuvos pilkapių degintinių kapų (5 pav.). Tai 6 peiliukai ir jų fragmentai, 5 antkaklių, vytų iš dviejų ir trijų vielų, 3 pasaginių segių daugiakampiais galais, 2 trikampio pjūvio apyrankių, 2 ylų fragmentai, geležinis lazdelinis smeigtukas, sagtis, karčių įvija (žiedas?), nežinomos paskirties geležinio tordiruoto dirbinio ir pjautuvo (?) fragmentai. Dar 142 g žalvarinių dirbinių (jų dalių) yra neatpažįstamai susilydę.

Pastebėtina, kad tarp radinių nėra ginklų (ietigalių, kirvių). Spėjamas pjautuvo ašmenų fragmentas ir, kaip manoma, karčių įvija leidžia įtarti pilkapiuose buvus žirgų kapų.

The Neris expedition

In marking the 150th anniversary of the 1857 expedition on the Neris by count K. Tiškevičius, an international expedition on the river Neris was organised. Known archaeological objects were visited during it and new ones sought. A 1st millennium old settlement was discovered in Guniai (Jonava district), a 5th–6th-century barrow site in Laukysta (Širvintos district), a group of barrows in Rusiai (Kaišiadorys district), and a 10th–11th-century barrow site in Zabarija (Elektrėnai municipality). A 1 m^2 test pit was excavated on Chapel Hill in Padvariai (Vilnius district). A layer of rubble from the Protestant chapel built in the second half of the 16th century was found in it.